

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה אב בחכמה" (ר"ס)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת כי תשא תשפ"ג • שנה ג' - גליון קט"ו • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף

דרוש ד

ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו' (ל, כג).

דרור - חירות ואחדות

מבואר בירושלמי ברכות פרק מי שמתו (פ"ג ג"א), דעבד פטור מקריאת שמע, משום שנאמר (דברים ו, ד) 'שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד', יצא זה שיש לו אדון אחר, הרי דעבדות הוא ניגוד אחדות השם, והוא מפאת דעבדות עניינו שניות^א.

ועל כן 'מר דרור', ד'דרור' הוא חירות - אחדות - מתרגמין (תרגום אונקלוס שם) 'מירא דכיא', ד'דכיא' הוא טהרה (עיי' תרגום אונקלוס פרשת נח ו, ב), דהוא גם כן אחדות^ב. ולכן פרה אדומה שהוא טהרה, לכן הוצרך 'אשר לא עלה עליה עול' (במדבר ט"ב, ב), היינו עול שיעבוד שהוא שניות.

ועל כן גם כן חמץ שהוא שניות, עניינו עבודה זרה (עיי' זוה"ק תצוה קכ"ב) - שניות, עיי' ירושלמי ריש עבודה זרה (פ"א ה"א) דחושב בדברים שהם בעבודה זרה בניגוד לקדושה, וז"ל: התורה אומרת (שמות כג, יח) 'לא תזבח על חמץ דם זבח', ועבודה זרה אומרת 'יקטר מחמץ תודה' (עמוס ד, ה), עכ"ל. וזהו גמרא ברכות (יז, א), ומי מעכב, שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות. וענינים אחד, דשאור שבעיסה הוא שניות, וכן שיעבוד.

גליוני הש"ס

יומא ט:

ויגף ד' את העם על אשר עשו את העגל וגו' (ל"ב, ל"ח).

זה שהחציף לעבוד לפני עדים - עבירתו חמורה

איתא בגמרא יומא (טו, א), איתמר, רב ולוי וכו', וחד אמר, עדים והתראה - בסייף, עדים בלא התראה - במיתה, לא עדים ולא התראה - בהדרוקן.

קצת צריך עיון הבנת זה, דכיון דתרווייהו היו מיתה בדי שמים - זה מיתה מגפה (עיי' שם רש"י ד"ה שמעשה), וזה מיתה הדרוקן, אם כן קמי שמיא מה החילוק בין אם היתה העבירה בעדים או לא, הא קמי שמיא גליא עבירתו, ומה יתן ויוסיף חומר בגוף העבירה, במה שהיתה בעדים לשתוחמר מיתתו. ואולי על שהחציף לעבוד לפני בני אדם - עבירתו חמורה טפי, ולכן היתה חמורה יותר^א.

עבר לפני נשים אין חציפות

ועדיין קשה לשון 'נדים' דאמר כאן, דמשמעו עדים כשרים לעדות, דלפי דברינו אפילו עבר בפני נשים ופסולין נמי הא החציף כו', וראוי שיהיה במיתה. ואולי החציפות רק לפי שיתפרסם הדבר על ידם, והוי כעושה בפרהסיא

לגמרי לעניי כל, ועל כן בפני נשים ופסולין דלא מהימנין להו מדינא (עיי' שביעות ל), גם בני אדם לא יאמינו להם, ולא יתפרסם הדבר, והוי העבירה בפניהם לבד, ולא הוי חציפות בפרהסיא לפני הכל.

לפני קרובים הוי פרהסיא

ואולם אם עבר לפני קרובים, דלא מחשידין להו גם מדינא למשקרים, רק גזירת הכתוב שאין עושין על פיהם, דהא משה ואהרן נמי לא מהימני (עיי' בבא בתרא קנט, א), ואם כן בני אדם ראוי להם שפיר להאמינם, והוי שפיר פרהסיא, ואם כן אכתי אין מדוקדק לשון 'עדים' - דמשמע דווקא עדים כשרים, וצריך עיון.

ועיי' עוד ש"ך יורה דעה (סימן ב ס"ק יא) מה שכתב שם: ונראה כמחלק (עיי' לבוש שם סעיף ה), דדווקא כשראו שני עדים שהוציא טריפה מתחת ידו, אז אמרינן כיון שחציף כולי האי ולא נזהר בפני עדים - חשידין ליה, ומעבירין אותו כו'. ומבואר גם כן כנ"ל, דלעבור בפני עדים הוי חציפות יותר, וגוף העבירה חמורה יותר.

אוצרות יוסף

דרוש ח

ויתגללו בני ישראל את עדים מהר חורב (ל"ג, ו).

'חורב' הוא חמישי במדרגת הודאה

דמביאה חורבן לעכו"ם

הנה אנו מוצאים היות ההודאה לו יתברך, הוא מדרגה חמישית בקדושה, שכן ברכות שבת דתפלת שמונה עשרה דהם שלש ברכות הראשונות ושלש האחרונות כמבואר שלהי אין עומדין (ברכות לד, א), הנה הברכה החמישית בברכות השבת הוא 'מודים אנחנו לך' כו'. וכן בש"ס ברכות (י, א), ואמר רבי חלבו כו', כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, שנאמר (יזרימה לג, יא) 'קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ד' צבאות' כו', הרי דהקול החמישי הוא 'הודו' - הודאה^א.

ועוד ראי' כי ההודאה מדרגה חמישית, כי הקרבת תודה מתאים עם בנין חורבת ירושלים, וכמו גמרא ברכות (שם) - ואם משמחו מה שכרו כו', חד אמר כאילו הקריב תודה, וחד אמר כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, ובש"ס מגילה (ו, א), 'אפולגא החרבה' (יחזקאל כו, ב), אם מלאה זו - חרבה זו. ועל כן על ידי ההודאה - מדרגה החמישית - הוא חורבן עכו"ם, וזהו המאן דאמר בשבת (ט"ז, א) 'יש' חורב' דהר סיני - הוא החמישי, ועניינו שירדה חורבה לעכו"ם עליו, עיי' שם היטב, ודו"ק.

לקח טוב

בית האוצר מערכת א כלל ס

את חג המצות תשמ"ד (ל"ד, יח).

אין מלכות על איסור הנלמד מריבוי

עיי' בש"ס חגיגה (יח). דקאמר, מכלל דתרווייהו סבירא להו דחולו של מועד אסור בעשיית מלאכה. מנא הני מילי, דתנו רבנן 'את חג המצות תשמור' - לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר, אינו צריך, קל וחומר - ומה ראשון ושביעי שאין קדושה לפניהן ולאחריהן אסור בעשיית מלאכה, חולו של מועד שיש קדושה לפניו ולאחריו אינו דין וכו', עד כאן.

ולכאורה תיקשי לדעות הסוברים דמלאכת חול המועד אסורה מן התורה (רש"י מועד קטן יא: ד"ה אלא; רש"ם פסחים קיח. ד"ה כל), וקראי דסוגיא דחגיגה הנ"ל לאו אסמכתא בעלמא ניהו - כי אם דרשות גמורות, דאם כן העושה מלאכה בחול המועד יתחייב מלקות - לפי מאי דיליף ליה מ'את חג המצות תשמור', ועיי' שם ברש"י (חגיגה ש"ד ד"ה אה) שכתב, וכל 'תשמור' אזהרת לא תעשה הוא, שומרה מן המלאכה, עכ"ל. ואם כן, הוא כמו דאמרינן בעלמא (עירובין צז, א) 'השמור' 'פן' ו'אל' הוי לא תעשה, ואם כן ראוי שילקה עליו. ואין לומר דאין הכי נמי, דאם כן מאי קאמר רבי יונתן דאינו צריך - דאיכא קל וחומר מראשון ושביעי, הא שפיר צריך קרא למלקות, דאי מקל וחומר - הא אין עונשין מן הדין (מכות ה).

וצריך ליישב, דהילפותא לדעות הנ"ל הוא רק מתיבת 'את', דכתיב 'את חג' וגו', דתיבת 'את' הוא ריבוי, ואתי לרבות חול המועד, ועל כן גם מקרא אין בו מלקות, כמו שאין מלקות בחצי שיעור - הואיל ונלמד רק מריבוי ד'כל חלב' (ויקרא ז, כג; עיי' יומא עד.) (וכנודע) עיי' תוספות פסחים מד. ד"ה לענין; מגיד משנה הלכות מאכלות אסורות פ"ג ה"ו).

להל"מ צריך לומר שתוספת זמן נחשב רק גילוי מילתא

אמנם לדעת הרב המגיד (הלכות מאכלות אסורות פ"ב ה"א) דכל שהאיסור נודע וזלת הקל וחומר אז שפיר עונשין על ידי הקל וחומר, עדיין יוקשה, דמאי קאמר רבי יונתן 'אינו צריך' - קל וחומר' וכו', דהא שפיר צריך קרא, דאי מקל וחומר לבד הא אין עונשין מן הדין, מה שאין כן השתא דכתיב קרא לאסור - שפיר מועיל הקל וחומר למלקות.

ויש לומר דהא דאין מזהירין ועונשין מן הדין - היינו רק כשבאין ללמוד איסור על דבר חדש, כמו אחות בת אביו ובת אמו - מבת אמו לחוד ובת אביו לחוד (מכות שם), וכן תמורת טוב ברע מתמורת טוב בטוב (תמורה טו), מה שאין כן שם דננין רק תוספת זמן באיסור המפורש כבר ביום טוב - ודנין דנוהג גם בחול המועד, אולי תוספת זמן מיחשיב רק גילוי מילתא בעלמא (עיי' סנהדרין עו).^א

התוספות, וגם יש עוד חילוק בדברים, עיי' שם ותבן^א.

(ה) רבינו האריך באוצרות יוסף דרוש ח בכמה ענינים שמבואר בהם שהודאה היא מדרגה חמישית. ויתכן כי רבינו רמז ב"מדריגה חמישית" ה"הודאה" לספירת "הוד" - שהיא החמישית, כידוע ליודעי ח"ן. וראה שם פיסקא יג שביאר כי ל"ג בעומר עניינו "הודאה שבהודאה", ומראים הדברים כי כוונתו בזה לדברי המקובלים אשר ל"ג בעומר הוא במדת "הוד שבהוד".

(ו) וראה בבית האוצר מערכת א כלל ס אות יא ד"ה ואולם, מה שדן רבינו בזה.

לומר דעל כן חסר א', להורות דהטומאה עניינה חסרון האחדות וזהו גם כן העניין ברבי אליעזר שהחזיק במחלוקת (עיי' בבא מציעא נ"ט) - דהוא פירוד ושניות, לכן הביאו כל טהרות שטיהר ושרפם לפניו (שם), דטהרה עניינה אחדות, היפוך הטומאה - שניות^א.

ג) כמבואר בהערה הקודמת.

(ד) המשך לשונו: ויש לו דוגמא בתוספות סנהדרין (עמ' ד"ה לא), דהיתה סברת משה דמחלל שבת בפרהסיא מיתתו בסקילה, ושלא בפרהסיא מיתתו בחנק, עיי' שם בגליון הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל. ואולם אני כתבתי שם (עיי' שם בגליון הש"ס תוספות שם) כוונה אחרת בדברי

'ביני וביני בני ישראל' הוא לעולם' (לא, יז)

מדוע אין לעבו"ם חלק בשבת קודש

ואיך שמרו האבות את השבת לפני מתן תורה

~ מתוך: בית האוצר מערכת א כלל א ~

כורש חדל מלתת בלי גבול ועל כן שב להחשב עכו"ם

והבנתי עוד בזה גמרא ראש השנה (ג), דאמר אהא דהכתוב מונה לכורש - פעם כלישראל, ופעם כלעכו"ם, ואמר, כאן קודם שהחמיץ, כאן לאחר שהחמיץ כו', מנלן דאחמיץ, מכאבא, 'עד קִסְף פְּכָרִין מָאָה (אמר ליתן לבוני הבית) ועד חֲטִיטִין כורין מָאָה' וגו' (עורא ז, כב), מעיקרא בלא קיצותא (מתחלה נתן בלי מדה וגבול), והשתא בקיצותא, (ועל כן מכאן ראייה דאחמיץ, ועל כן מנו לו מאז שהחמיץ - כמו לעכו"ם), עכ"ל הגמרא.

ולפי הנ"ל הנה הדברים מובנים ביותר, דקודם שהחמיץ היה עניינו עניין הישראלי, ועל כן נתן בלא קיצותא וגבול, כי דבר כזה שייך רק לישראלי, ועל כן מנו לו אז כמו לישראל. ומה שאין כן אחר שהחמיץ לתת רק בקיצותא, הנה התבוננו מזה כי שב להיות עניינו עניין עובדי כוכבים, ועל כן לא היה יכול לתת בלי קיצותא, כי נתנה בלי קיצותא וגבול - הנה הוא דבר הבלתי שייך לעובדי כוכבים וכנ"ל, ועל כן שפיר דנו מזה למנות לו מניין של עובדי כוכבים, ודו"ק היטב כי הדברים נכונים מאוד בסיעתא דשמיא.

מעלת תורה ושבת שניתנו בחשאי והעכו"ם ענינים פרהסיא

עוד יש לומר ביישוב קושיית המהרש"א הנ"ל, דתורה ושבת יש להם ייחוס אחד אשר אינו בכל המצוות, והוא במה שניתנו בצניעה ובחשאי, עיין ביצה (טז), כל מצוות שנתן להם הקדוש ברוך הוא לישראל, נתן להם בפרהסיא, חוץ משבת שנתן להם בצניעה כו'. ובתורה נמי אמרו בסנהדרין (כו:), למה נקרא שמה 'תושיה' (ישעיה כח, כט), שניתנה בחשאי מפני השטן כו'. ועל כן אין לעובדי כוכבים מבוא ושייכות בשני דברים אלו, כי אין לעובדי כוכבים מבוא אף בדבר של פרהסיא - לא בדבר של צניעה, ודו"ק היטב.

ועיין חולין (קלג:), סתם עובד כוכבים - מיפעא פעי [וברשי" ד"ה אבעיא], תדיר הוא צועק אל הטִבְּתָא, אל תתנם בכך אלא בכך, והכל יודעין שיש לו חלק בה, אבל כהן - צנוע הוא כו', וסומך על הטבה, ואין הכל יודעין שהוא שותף]. ובערעך (ו:), וטעמא, דעכו"ם הוא דפעי, הא ישראל דלא פעי כו'. ובעירובין (עח:), סתם עכו"ם, אם איתא דאוגרי, מיפעא פעי'.

ושוב מצאתי בספר גור אריה על התורה שמות (פרשת שמות ב, יד אות כג) ד"ה ומדרשו - ד"ה יתדע) שכתב, וז"ל: שגאולה היא נמשכת ממדרגה פנימית עליונה שהיא אינה בגלוי, ומי שמגלה דברים - היפוך זה, שדבק במדרגה תחתונה, והיא נקראת מדרגה גלויה וחיצונה כו'. ודבר זה רמזו רבותינו ז"ל בפרק הזרוע (חולין קלג:), שאמרו שם, סתם עובד כוכבים - מרבה דברים. וכן בעירובין, גבי שתי חצירות זו לפנים מזו (הוא גמרא עירובין (עה:), הנ"ל) כו'. והטעם הוא, שמדרגתו מדרגה חיצונה ואינה פנימית נעלמת, לכך תמיד מדבר ואין לו רוח פנימי, עכ"ל ז"ל.

ותהלה לקל יתברך שכיוונתי לדעתו הגדולה ז"ל, לדייק מש"ס הנ"ל דעניין עובדי כוכבים הוא הגילוי והפרהסיא - לא ההסתרה והצניעה [ועיין עוד להגור אריה ז"ל בספרו 'תיבות עולם' (נתיב השתיקה פרק א ד"ה ומה), שהביא גם כן ש"ס חולין ועירובין הנ"ל, דסתם עכו"ם מרבה דברים. וכתב, והטעם בזה, כי מיעוט דברים מורה על צניעות כו', עכ"ל]. ועל כן דבר הניתן בצניעה וחשאי, לא שייך לעכו"ם, שאין להם צניעות והסתרה, וכמובן.

ישראל את השבת במתן תורה, עדיין אין השבת כלת ישראל, וגם בן נח מותר לשבות. ואולם מהא דילף בש"ס סנהדרין שם (נה:), איסור שביתת בן נח מקרא ד'יום ולילה לא ישובתו', מוכח דמאז שנאמר המקרא הזה - הוזהרו מלשבות. ואולם לפי הילפותא הנ"ל, הרי אין החיוב דוקא על יום השבת, וכמבואר בגמרא שם, ואילו טעם המהרש"א הרי שייך רק בשבת לבד, ואם כן על כרחך דטעם המהרש"א איננו לפי הילפותא הנ"ל, רק לפי דברי המדרש, דהוי כעובד בין המלך והמטרונא כו', דזה שייך רק בשבת ממש, ואם כן על כל פנים לפי טעמו של המהרש"א ז"ל, קושיא מעיקרא ליתא וכנ"ל.

כשהשבת בבחינת בעולה רשאי בן נח לשבות

יש לומר עוד על פי דברי המהרש"א הנ"ל בענין שמירת שבת דאבות, וזה, דכיון דהאבות שמרו שבת, והאבות הרי היו אז כלל ישראל, שהרי לא היו אז ישראל חוץ מהם, ועל כן היתה אז השבת בחינת נבעלת, ושוב בן נח גם כן מותר לשבות, דרק כשהשבת הוא בבחינת חופה לבד ולא בבחינת דיבוק הגמור, שייך שהבן נח עובר כו' במה ששומר גם הוא, ודו"ק היטב, ומה שאין כן כשיש דיבוק הגמור על ידי הקיום, אזי לא שייך עבירת זר בנתיים, ואין לבן נח בו שייכות עוד, ועל כן אין מזיק כלל שביתת הבן נח, ועל כן האבות ששמרו שבת כראוי ודאי מצד ישראליות שלהם, על כן גם צד בן נח שלהם היה מותר בשביתה, ודו"ק היטב.

החומר מוגבל ולכן אין לעכו"ם חלק בתורה ושבת שהם למעלה מוגבל

ובגוף קושיית המהרש"א הנ"ל - מדוע דווקא שבת ותורה כו' - יש לומר, דשבת הוא נחלה בלי קְּצָרִים, כמבואר בשבת (קח:), ותורה גם כן הוא בלתי בעלת גבול, וכמו שנאמר (תהלים קיט, צו) 'לכל תִּפְקֶה ראיית קץ רחבה מצותך מאוד', והיינו דאין לה קץ וגבול כלל (עיין עירובין כא:). ועל כן בדברים שהם למעלה מענין הגבול, אין לעובדי כוכבים במבוא, כי עניינם חומרי (עיין נצה ישראל פרק יד ד"ה וכב), וענין החומר הוא הגבול, כי גדר החומר הוא היותו מוגבל, ולו שלשה מרחקים - אורך ורוחב וגובה, וכנודע (עיין מורה נבוכים ח"א פרק נו; ונורות השם פרק ע ד"ה ובפרק), ועל כן דבר אשר הוא למעלה מוגבל, הנה עניינו רוחני, כי הרוחני הוא בלתי מוגבל, ועל כן אין לעובדי כוכבים - שעניינם חומרי - מבוא בדבר כזה.

בעכו"ם לא שייך דבר בלא קצבה

ובזה הבנתי גמרא נדרים (כה:), נודרין להרגין, לחרמיין, ולמוכסין כו', במוכס שאין לו קצבה, עיין שם בר"ן ד"ה במוכס) שנתקשה בהגנת התירוף דמוכס שאין לו קצבה. ולהנ"ל ניחא, דנהי דניתן להם כח וממשלה, עם כל זה הוא רק בגבול, מה שאין כן מוכס שאין לו קצבה ויוצא מן הגבול, על כן דבר כזה לא שייך לעובדי כוכבים, ודו"ק היטב.

הנה בענין הקושיא העתיקה (עיין פרשת דרכים דרוש א ד"ה יש; המקנה קידושין לו: בתוספות ד"ה כמחרת), דאי נימא דהאבות לא יצאו מכלל בני נח, אם כן מה עשו בשבת, דאין לומר דעשו מלאכה, דהא קיימו כל התורה עד שלא ניתנה - מומדת חסידות מיהת, וכמבואר ביומא (כה:), ואין לומר גם כן דלא עשו מלאכה, דהא מדינא היה להם דין בני נח, דהשביתה אסורה לו (עיין סנהדרין נח:).

התורה נקראת 'ארוסה'

וכן מצות שבת נקראת 'כלה'

יש לומר בפשיטות, על פי דברי המהרש"א בחידושי אגדות סנהדרין (שם ד"ה עובד), דכתב אהא דאמרינן שם, עובד כוכבים ששבת חייב מיתה כו', עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כו', וז"ל: יש לעניין בזה, מה טעם ענין זה דוקא באלו השתי מצוות כו'. ונראה שהתורה נקראת 'ארוסה' (עיין רש"י שם נט. ד"ה מורשה), לפי שרוב ההמון אין עוסקין בה, והוי התורה לגביה כארוסה בבית אביה, שהניחה להיות 'תורת ה' (ראה תהלים א, ב), אבל העוסק בה ודאי יהוי ליה נשואה, ונקראת 'תורתו' (תהלים שם), כמבואר פרק קמא דעבודה זרה (ט:). והוא שאמרו בפסחים (מט:), דכל האומר תורה בפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו בפניו כו'.

וכן מצות שבת נקראת בהרבה מקומות 'כלה', כמו שאמרו (שבת קיט: בבא קמא לב:) 'בואי כלה בואי כלה', דכארוסה ודאי דלא הויא, דכל ישראל קיבלו עליהם שמירת שבת, וכנשואה נמי לא הויא, לפי שאין שומרים אותה כראוי, כדאיתא פרק כל כתבי (שבת קיח:), אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות כו', ומשום הכי הוי שבת לגבייהו ככלה שנכנסה לחופה ולא נבעלה.

עכו"ם העוסק בתורה ושומר שבת

- כבא על ארוסת ישראל

ולזה כו' הוי ליה עסק התורה לגבייהו, כאילו בועל ארוסת ישראל (כדאמר התם בגמרא (סנהדרין שם) דעובד כוכבים העוסק בתורה הוי כבועל נערה מאורסה, דכתיב (דברים לג, ד) 'תורה צוה לנו משה מורשה', אל תיקרי 'מורשה' אלא 'מאורסה' כו' (עיין רש"י סנהדרין שם ד"ה מורשה)). ואם הוא שומר שבת, הוי ליה כאילו בא על כלת ישראל שנכנסה לחופה ולא נבעלה כו'. ועל כוונה זו אמרו בשמות רבה פרשת בשלח (כה, יא), 'ונתן לכם' (שמות טז, ט) - ולא לעובדי כוכבים, מכאן אמרו, אם יבואו העובדי כוכבים לשמור שבת, אין מקבלין שכו', שנאמר (בראשית ה, כב) 'יום ולילה לא ישובתו', וכן הוא אומר (שמות לא, יז) 'ביני וביני בני ישראל' כו', משל למלך יושב, ומטרונה יושבת כנגדו, העורב ביניהם חייב, עד כאן, עכ"ל המהרש"א ז"ל.

קודם מתן תורה שעדיין לא

נקראת 'כלה' הותר להם לשבות

ואם כן לפי דברי ז"ל יש לומר, דכל זמן שלא קיבלו

דינא דמלכותא דינא. וכנראה כוונת רבינו שמתוך ביאור הר"ן ניכר שהתקשה בזה ולכן פירש מה שפירש.
1 ששנות מלכי ישראל נמנין מתשרי ושנות מלכי אומות העולם נמנין מניסן, עיין שם.
2 ועיין רש"י תולדות כז, כח ד"ה מטל השמים.

א וכדמוכח בכמה דוכתי, והאריך בזה רבינו בבית האוצר מערכת א כלל א.
ב ביאור נפלא בדברי המדרש אלה, כתב רבינו בארוכה בשו"ת **בן פורת** ח"א סימן ד אות א ד"ה והנה בענין.
ג ענין ניי מצוה למרה"ל ז"ל ח"א (עמוד לג) שכתב: "כי החכמה הוא

וכל מעשיך - בספר תורה נכתבים

האדם החוטא ח"ו - עוונותיו נרשמים בספר תורה | מגיחים נייר חלק בספר תורה - כדי להשאיר מקום לכתובת מעשיהם של בני אדם | הנפש הישראלית היא ספר תורה רוחני שעליו כתובים מעשיהם של אדם | המבער מנפשו את הכח התאווני - מסיר את המכסה ומקיים את הכתב; והחוטא - מזחק את ספר התורה ח"ו

יכתבו' (תהלים סט, כט), 'ימחו מספר' - זה ספרן של רשעים, 'חיים' - זה ספרן של צדיקים, 'ועם צדיקים אל יכתבו' - זה ספרן של בינונים. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא, 'ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', 'מחני נא' - זה ספרן של רשעים, 'מספרך' - זה ספרן של צדיקים, 'אשר כתבת' - זה ספרן של בינונים."

"ומלבד היות ענין הספרים ההם נפלא מהבין, יוקשה עוד שלפי שטחיות הכוונה - כל השלשה ספרים המה נכתבים, אלא שבספרן של צדיקים כתוב מצוות שעשו, ובספרן של רשעים כתובין עבירות חלילה, ובספרן של בינונים מעשים ממוצעים, אבל על כל פנים כל השלשה ספרים מכותבים, ואין גם אחד מהם שיהיה מחוק, ואם כן איפוא, מדוע אסמכו לספרן של רשעים אקראי ד'ימחו מספר' וד'מחני נא', הלא אין ספרן מחוק - כי אם כתוב כמו ספרן של צדיקים, וההבדל רק בענין הדבר הנכתב, ששם נכתבו מצוות, ואילו בספריהם נכתבו עבירות. ועוד קשה, שהרי הקרא ד'מחני נא מספרך' וגו', הכוונה אספר תורה - וכפירוש רש"י בחומש (שם ד"ה מספרך), ואם כן איך אסמכוהו חכמים אספר שבשמים - שנכתבו בו זכיות וחובות של בני אדם, ואין האסמכתא וותאמת עם פשוטו של מקרא כלל.

"אולם לפי מה שכתבנו (פיסקא נה-נו) יובן כל זה לנכון... ששלשה ספרים האלה הן הם הנפשות בעצמותן. **כי נפש הצדיק - בהשמו מחטואו כפי האפשר**, על כן אף ש'אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' (קהלת ז, כ), עם כל זה **רוב הספר אשר על נפשו - כתוב**, ורובו ככולו (נזיר זב, ג), ונחשב ככולו כתוב. אולם ספרן של רשעים - הנרשם על נפשם - רובו מחוק מפאת רוב עוונותיהם, ועל כן רובו ככולו ונקרא ספר מחוק.

"וספרן של בינונים - מפאת מיצוע המעשים לא ימחה הכתב לגמרי, רק יטושטשו, ולא יתייחס לא לכתביה ולא למחיקה, ועל כן הוא נרמז ב'ועם צדיקים אל יכתבו', היינו שאיננו כתוב, אבל גם לא מחוק. וכן בקרא ד'אשר כתבת', היינו שאז בעבר - טרם יצאו לאויר העולם - כתבת על נפשם את דברי התורה, אבל עתה איננו כתוב וגם לא מחוק.

"מה שאין כן ספרן של צדיקים, נרמז בתבית 'מספרך', היינו שגם עתה נפשם היא 'ספרך', וספרן של רשעים נרמז ב'מחני נא', **כי מחוי ומחוק הוא.** ואם כן השלשה ספרים האלה - הנפתחים בראש השנה - הן המה הנפשות בעצמותן, אשר ספר תורה המה מתולדתן וכן"ל. ועל כן שפיר מובנת האסמכתא אקרא ד'מחני נא מספרך' וגו' - דקאי אספר תורה, וכמו שכתבנו"ל."

ונכונה בדרוש בעזרת השם יתברך. וראה ביאור נוסף בדברי הפרי מגדים בלקח טוב כלל ופיסקא קצט.

ד) ומוסיף רבינו עוד: "והנה לפי דרכינו, אשר על ידי חטא חלילה - נחחק חלק מכתב הספר תורה הנפשי, יורחק שעל ידי התשובה על החטא מתחדש הכתב ההוא, ושכן שם השם יתברך בכח התשובה - שתחדש הכתב הנחחק על ידי החטא. שהרי הבעל התשובה שב לכל המעלות כבתחילה, ואדרבה מקום שבעלי תשובה עומדין וכו' (ברכות לד, א)... וזהו ענין אומרם ז"ל במדרש (א"כ"ר א, מ), חטאו בכפלים ונתנחמו בכפלים וכו'. והענין, שמלבד עצם החטא, הנה חטאו עוד עבירת מחיקת ספר תורה, אולם לעומת זה גם הנחמה על ידי התשובה - בכפלים, שמלבד מצוות תשובה, מקיימים עוד מצות כתיבת ספר תורה, שהרי על ידי התשובה מתחדש הכתב הנחחק, וכל המגיה אפילו אות אחת בספר תורה, מעלה עליו כאילו כתב - כמבואר במנחות (ז), עיין שם."

לאופן אחד ולהפכו, כי כן כל דבר אשר הוא בכח לבד והוא מחשבי יתהפך לכמה גוונים בדבר והפכו...

"והכי נמי כן הוא ברמזים של פרטי האנשים דורות הבאים, כל עוד שהם ברמז בסוד המחשבה עדיין הבחירה קיימת, עד עת בואו ובחור בטוב או בהפכו, דאז מוציא מכה אל הפועל עניני מעשיו, ואז גם אותו רמז הרומז עליו יוצא לפועל וכאלו אז הוא שנכתב...

"ולפיכך צריך להניח גליון חלק בספר תורה, להורות שהתורה היא כדוגמת נייר חלק המוכן לכתוב בו תמיד חדשות, בהיותו יוצא מכה אל הפועל על ידי חכמי הדורות."

בספר 'שב דנחמתי', הרחיב רבינו הגה"ק **רבי יוסף ענגיל זי"ע** יריעה ארוכה לחדש ולבאר, שנפשו של אדם היא כקלף רוחני, ספר תורה רוחני אשר הוא רושם על ידי מעשיו, אם מקיים את מצוות התורה - הוא כותב את דיני התורה, ואם עובר עבירות ח"ו - הרי הוא מוחק ממצוות התורה רח"ל."

אך גדולה מזו מחדש רבינו, **"כי נפש הישראלית היא ספר תורה שלימה מאז, וכבר נכתבו עליה כל דיני התורה, ואך מקשה פרוש עליה - המכסה את הכתב הרוחני ההוא לבלי יקרא, וצריך האדם רק להעביר את המכסה ההוא,** ואז מאליו יקרא הכתב הנכבד ההוא.

"שהרי אמרו ז"ל בגדה (ז) כי הנפש - מלפני צאתה לעולם מודיעים אותה את כל דיני התורה, ואך בצאתה לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פניו ומשכחו וכו', עיין שם. וסטירה הזאת, נראה שהוא ביצר הרע הניתן באדם עם צאתו לאויר העולם... והכח התאווני הלוז הוא הוא המכהה קדושת הנפש ומכסה את הכתב הרוחני הנפשי הנכבד ההוא, **ואם יזכה האדם לבער את הכח התאווני מעל נפשו, הנה אז מאליו יקרא את כל התורה הכתובה עליה.**

"ועל כן שפיר נקראת הנפש הישראלית 'ספר תורה', כי היא ספר תורה ממש, ואין צריך לעשות ממנה ספר תורה חדש על ידי לימוד והשגת דיני התורה, כי אם צריך רק להסרת המונע - הוא הכח התאווני וכן"ל."

ובזה מפרש רבינו זי"ע את דברי הגמרא בראש השנה (טז) שלמדו מהפסוק בפרשתנו (לב, לב) **'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך'** וגו': 'שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינונים וכו'. אמר רבי אבין, מאי קרא, 'ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל

בספר 'קצה המטה' על ספר 'מטה אפרים' (סימן תרי"ט ס"ק ט) מתאר את מראה כהן גדול הרה"ק **בעל 'קול אריה' ממאד** זי"ע בליל יום הקדוש, כשהיה מעורר את העם לתשובה:

"נהג אאזמ"ו הגה"ק מהרא"י אבד"פ זצללה"ה להמשיך קצת דרשת כל נדרי לתוך הלילה, אשר אין לצייר אותה, כי בעלותו לפני ארון הקדוש היו ידיו מרתתין ואבריו דא לרא נקשן מחמת גודל הפחד שהיה עליו, והיה דרכו בקודש להתחיל אז: 'אחי ורבותי, עס פאללט אויף מיר אן אימה ופחד מאימת יום הדין', ומיד נשפך כמים לב השומעים.

"והיה רגיל על לשונו להאריך במוטר על הפסוק (שמות לב, לב) 'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת...' מי אשר חטא לי אמחנו מספרך' כו', על פי דברי האריז"ל 'וכל מעשיך בספר נכתבים', **שהעבירות שאדם עושה חס ושלום נכתבים בספר תורה ועושה פגם לתורה ופוסל ח"ו לספר תורה.** וזה שאמר משה רבינו ע"ה וביקש, בין אם תשא חטאתם בין אם אין, על כל פנים 'מחני נא מספרך אשר כתבת', רצה לומר שעל כל פנים לא יהיה נרשם החטא בהספר תורה הקדושה, כי בושים מאד.

"והשיב לו השי"ת, 'מי אשר חטא לי, רצה לומר שיהיה מכיר גודל החטא אשר חטא לי, 'אמחנו מספרך', וכמו שאמרו חז"ל (ברכות יב) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו כל עוונותיו, **ואם כן אזי לאותה בושה אזי לאותה כלימה שנראה חטאוניתו מפורש בתורה**."

ענין זה נדרש בארוכה בספר **'ערבי נחל'** (פרשת נצבים דרוש א), ובתוך דבריו הקדושים כתב כך:

"פירש בנזר הקודש (בראשית רבה טג, ג), כי בתורה נרמזו כל בני אדם שהיו ושעתידים להיות, הטובים והרעים, כולם נקבצו באו מרומז בתורה במדרגת מעשיהם, ואע"ג צדיק ורשע לא קאמר (נדה טז) כדי שלא לבטל הבחירה, היינו בדיבור מפורש, כי כח הדיבור היוצא לפועל ודאי מבטל כח הבחירה, ומהאי טעמא לא נכתבו הרמזים ההם בתורה בפירוש, אבל מכל מקום הכל ידוע לפניו במחשבה, והמחשבה אינה מבטלת כח הבחירה, כי המחשבה תקבל שינוי והתהפכות לפי שעדיין הוא בכח לבד, והכי נמי הרמז שבתורה הוא אחד מבחינות פרד"ס, והרמז ודרש הם בסוד המחשבה לבד ומקבל שינוי והתהפכות, כי רמז ודרש יכולים להיות נדרשים

(א) וכן מובא בספר **'מגדנות אליעזר'** ובספר **'באר שמואל'** בפרשתנו; שו"ת **'אנוני יוסף'** (סימן קלט אות ט).

ובקונטרס **'ויגד משה'** (מאת הגאון רבי משה יהודה כ"ץ זצ"ל הי"ד רב הצעיר בעיר סערדאהלי בנו של הגה"צ רבי אשר אנשיל זצ"ל אב"ד סערדאהלי וחתן הגה"צ בעל 'ויגד יעקב' מפאפא זצ"ל, ודפס בסוף ספר נחלי בינה על יום הכיפורים, עמוד שיג) מוסיף על כך, שהוא "טעם שלוקחים לחוץ את הספר תורה בתחילת ליל יום הכיפורים, כדי להזכיר את האדם שחטאיו ופשעיו נרשמים בתוך הספר תורה, ואין עצה רק לשוב בתשובה שלימה, ובדמעות ימחה את החטאים מהספר תורה."

ב) שהביאו בשם **חכמי האמת.** ובמהדורות זכרון אהרן מצוין **לספרא דצינועותא** פרק ה' **ובביאור הגר"א** שם, שכתב (חף ע"ה ד"ה והכלל): 'הכלל, כי כל מה שהיה והוא ויהיה עד עולם, הכל כלול בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל. ולא הכללים בלבד, אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין ושל כל אדם בפרט, וכל מה שאירע

הקרובה היותר עצומה מכל הקרובים, שמפאת זה המשיל הכתוב החכמה לאחותו דייקא וכנ"ל, אם כן קושיית התוספות הנ"ל מיושבת בפשיטות. דוודאי הא דאסר רחמנא באחותו לטמא לאיברים, שפיר אית לן למילף מיניה שאר קרובים בקל וחומר, דמה אחותו דהיא הקרובה היותר גדולה - אסור לטמא לאיברים, שאר קרובים לא כל שכן, מה שאין כן לענין קולא דאקיל רחמנא באחותו, דמותר לטמא לשדרה וגולגולת כו', שפיר לית לן למילף שאר קרובים הפחותים בקרובה מאחותו. ועל כן שפיר פריך רק בברייתא, 'יכול לא יטמא לשדרה ולגולגולת כו' של אחרים'.

וראה מתוספות שאביו קרוב יותר מאחותו

ואולם בש"ס נזיר שם (מג.) מיייתי עוד ברייתא אחריתי, 'לה יטמא' - לה הוא מטמא ואינו מטמא לאיברים, לפי שאינו מטמא לאבר מן החי של אביו כו'. ובתוספות שם (ד"ה מיתבי) וז"ל: 'לה יטמא', ואינו מטמא לאבר מן החי של אחותו כו', לפי שאינו מטמא לאבר מן החי של אביו, כלומר, שאף באביו הקרוב יותר אינו רשאי לטמאות לאבר אביו, עכ"ל. ומבואר, דאב קרוב יותר מאחותו, וצריך עיון.

יותר מפעם אחת - לא נחשב 'אקראי'

בגמרא נזיר (מז.), תנו רבנן, 'ואחר ישתה הנזיר יין' (במדבר ו, ט), אחר המעשים כולן, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים, אחר מעשה יחידי.

עיון שו"ת הריב"ש (סימן שצח ד"ה וההיא) א. והיה לו להביא גם כן גמרא דכאן. ובדברי הריב"ש שם² מפורש מה שכתבתי אני במקום אחר (ראה בית האוצר מערכת א כלל ג, א), דכל שהוא יותר מפעם אחד לא חשיב 'אקראי'. ועיון מה שכתבתי בגליון יבמות (כד: ד"ה ואם) בשם מהרי"ק (שורש לט ד"ה ואשר נסתפקת)³.

האם יש להוכיח שמילי דרבנן איסורי חפצא הם

עיון נזיר (מז:), משוח שעבר ומרובה בגדים - מרובה בגדים עדיף (לענין להטמאות למת מצוה), דמרובה בגדים עביד עבודה, ואילו משיח שעבר לאו בר עבודה הוא.

ומוכח לכאורה, דיש למילי דרבנן מבואר בעצם החפץ, שהרי הא דמשיח שעבר לאו בר עבודה היא, הוא רק איסור דרבנן, משום איבה, כמבואר ביומא (יב:), ועם כל זה עצם קדושתו נחשבת פחותה מקדושת המרובה כו', דמפאת זה הרי אומרים ד'טמא משוח שעבר ולא המרובה כו', כדי שלא תוטמא קדושה מעולה, רק קדושה פחותה, וכמוכח.

ואולם יש לומר, דעצם הקדושות שפיר שוות לגמרי, ורק דעם כל זה, כיון דסוף סוף המרובה בגדים עביד עבודה והמשוח שעבר אינו עובד, לכן נוח יותר שיטמא המשוח כו', שלא יהיה לו ביטול עבודה על ידי הטומאה, מה שאין כן המרובה כו' יצטרך לבטל עבודתו עד שיוטהר, ויש לדון בזה עוד בסוגיא דשם, ובאתי רק להעיר.

באקראי בעלמא כו', ואם היה עושה כן פעם אחת לכתחלה, פשיטא שהיינו אוסרים לו אפילו דיעבד, עכ"ל.

(ז) ראה בית האוצר מערכת א תחלת כלל כקב: 'איסורים דרבנן, אם המה איסורי חפצא או איסורי גברא, כבר האריכו

האחרונים (עיון נתיבות המשפט סימן רלד ביאורים ס"ג, שרת תורת חסד אריח סימן לא אות ה), ודנתי כבר גם כן מעט בזה **באתון דאורייתא** כלל י (פיסקא ה-יד), והאריך רבינו שם, וכאן הובא הראיה השייך לסוגיין.

אחותו היא הקרובה ביותר ואין ללמוד ממנה להקל לשאר קרובים

בספר באר הגולה מהר"ל מפראג ז"ל (באר השי"ם ד"ה התלויה), הביא אומרם ז"ל (שבת קמח:) 'אמור לחכמה אחותי את' (משלי ז, ד), אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אומר, ואם לאו - אל תאמרהו. וכתב וז"ל: והפירוש 'אמור לחכמה אחותי את', לשון אחוה, ואמר הכתוב שתהיה החכמה מחוברת אליו לגמרי. רוצה לומר, ברור בוודאי, ואז הדבר ההוא בשכלו ובדעתו בחיבור הגמור, אבל דברים שהם מסופקים כו' דבר זה אין לו חיבור עמו.

וזהו 'אמור לחכמה אחותי את', שאין לך חיבור יותר כמו אחותך, ולפיכך פשוט איסורה, כי עריות הם הקרובים אל האדם ולכן נאסרו. ואמר, אם הדבר קרוב לך כמו אחותך, שערוה זאת היא קרובה ביותר, כי אחותו היא עמו כמו בשר אחד לגמרי, אבל האב והבן או הבת, במה שזהו האב וזהו תולדה יש להם הבדל ואינם שוים, אבל האב והאחות הם שוים, לכן לשון 'אח' ו'אחות' מלשון אחי (עיון רש"י שיר השירים ח, ח ד"ה אחות), לכן אם ברור לך הדבר וקרוב לך כאחותך שהיא אסורה - אמור לחכמה, ואם לאו - אל תאמר, עכ"ל ז"ל.

הנה מתבאר מדבריו ז"ל, דקורבת אחוה היא הקרובה היותר גדולה מכל שאר הקורבות, ואפילו מקורבת אב עם בנו ובתו. ולכן כאשר רצה הכתוב להמשיל, שצריכה החכמה להיות קרובה ומחוברת לאדם חיבור גמור על ידי שיוודע אותה בבירור, המשיל אותה לאחותו דייקא, ולא לבתו ולא שום אחד משאר הקורבות, כי אחותו היא הקרובה היותר עצומה וגדולה מכולן, וכאמור.

והנה על פי דברי המהר"ל ז"ל הנ"ל, יש ליישב קושיית התוספות נזיר (מג: ד"ה כשהוא), דאהא דאמר שם 'לה יטמא' (באחותו כתיב כא, א) - ואינו מטמא לאיברים, פרט לכזית מן המת כו'. יכול לא יטמא לשדרה ולגולגולת ולרוב בנינו ולרוב מנינו, כשהוא אומר (שם שם, א) 'ואמרת אליהם', הוסיף לך הכתוב טומאה אחרת (דמחויב לטמא גם לשדרה כו'). יכול לא יטמא לשדרה כו' של אחרים (של קרובים אחרים), אמרת, מה אחותו מיוחדת שגופה תלוי בו כו' (שגופה תלוי בשדרה וגולגולת, שבכך עיקר הגוף תלוי,

או בזה או בזה כו'), אף כל שגופו תלוי בו כו'. כתבו התוספות שם וז"ל: ומן הדין הוה ליה למימר 'יכול יטמא למתים אחרים אף לאיברים', אי לא גמרינן להו מאחותו דכתיב בה 'לה', עכ"ל.

הוקשה להם, דהא נקט באחותו איסור והיתר, איסור - דאינו מטמא לאיברים, וכנלמד מ'לה יטמא' - פרט לאיברים, והיתר - דמטמא לשדרה וגולגולת כו', וכנלמד מ'ואמרת אליהם' - הוסיף לך הכתוב כו'. ואם כן קשה, דמה זה דאמר 'יכול לא יטמא לשדרה וגולגולת כו' של אחרים, הא כיון דקאי בהוה אמינא דלא ילפינן שאר קרובים מאחותו, אם כן מדוע לא נימא איפכא, דשאר קרובים מטמא אפילו לאיברים שלהם, כיון דלא מצינו למילפינהו מאחותו דכתיב בה 'לה יטמא' למעט איברים.

ואולם על פי דברי המהר"ל הנ"ל, דאחותו היא

(א) וז"ל: "...שלשון מעשה יחידי מצאנוהו בספרי (פרשת כי תצא פסיקא ד ד"ה תחת... גבי יפת תאר... והוא שאמרו שם 'תחת אשר עניתה' (דברים כ, יד), אפילו לאחר מעשה יחידי. ורצה לומר, שמיד אחר ביאה ראשונה מוזהר עליה באסור עמור ומכירה".

(ב) שכתב: "שבפעם אחת דרך מקרה... אבל ביותר מכאן אין זה מקרה, כי המקרה לא יתמיד...".

(ג) "דלא שייך לחלק בין לכתחלה לדיעבד, אלא היכא שנעשה

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושב בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com